

BAŞ EDITÖRDEN: UEDTP ÜÇ YAŞINDA

*Serdar Sayan**

Katkıda bulunan çok sayıda kişinin yoğun ve zahmetli çalışmaları sonucunda çıkan *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları* dergisinin üçüncü yılında, üçüncü cildi oluşturan her iki sayıyı birlikte sunmaktan büyük gurur duyuyoruz. Tek tek iki sayı yerine böyle bir çifte sayı çıkarma ihtiyacı, hem hakemlik, hem de makalelerin hakem önerileri doğrultusunda değiştirilmesi süreçlerinin beklediğimizden uzun sürmesine bağlı olarak doğdu. Ancak tercihimizi zamandan tasarruf etmek yerine, standartlarımızı titizlikle korumaktan yana kullandık ve sözünü ettiğim süreçleri zaman kısıtı dolayısıyla kesintiye uğratarak, standartlarımızı düşürmekten kaçındık.

Öte yandan, bu çifte sayının içerik ve hacim olarak da gerçekten iki sayılık materyali kapsamasını arzuladık. Sonuçta, elinizde tuttuğunuz cilt *UEDTP*'nin normal bir sayısıyla, son zamanlarda çokça tartışılan bir konu üzerine, benzer bir analitik çerçeve kullanılarak yazılmış makalelerden oluşan bir özel sayıyı (ya da son zamanlardaki popüler yayıncılık deyimiyle dosyayı) tek bir kapak altında birleştiren bir çifte sayı haline geldi.

Sözünü ettiğim bu özel sayı ya da dosyayı oluşturan yazıları kısaca tanıtmaya geçmeden önce, diğer makaleler üzerine birkaç noktayı hatırlatmak istiyorum.

Dünyanın önde gelen uluslararası ticaret uzmanlarından Profesör Alan V. Deardorff'un, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ile DEİK'in işbirliği ve TÜBİTAK'ın katkılarıyla 9-10 Şubat 2008 tarihinde Antalya'da düzenlenen 'Gelecek 10 Yılda Türkiye'nin Dış Ticaret ve Sanayi Stratejisi Arama Toplantısı'nda yaptığı ana tema konuşmasının, Dr. Sait Akman tarafından yayına hazırlanan deşifresi bu cildin açılış makalesini oluşturuyor. Metinden de görüleceği gibi, Deardorff'un söz konusu

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 06560 Söğütözü, Ankara
serdar.sayan@etu.edu.tr

toplantıda yaptığı ve yorumculuğunu Türkiye'nin DTÖ nezdindeki Daimi Temsilcisi Büyükelçi Bozkurt Aran'ın üstlendiği konuşma gerçekten ufuk açıcı nitelikte. Nitekim konuşma gerek toplantı programındaki diğer konuşmacıların konuşmalarına, gerekse ikinci gün arama konferansı formatında yürütülen tartışmalara yön verdi.¹ Alan Deardorff'un yazısı, vardığımız noktada küreselleşmenin yeni bir aşamasının eşliğinde olup olmadığımız gibi çok ilginç ve sadece andığım toplantının katılımcılarının değil, uluslararası ticaret ile ilgilenen herkesin üzerinde düşünmesi gereken bir soruyu tartışmaya açıyor.

Deardorff'un bu soruyu ortaya atmasına yol açan temel gözlem, son zamanlarda çok hızla büyüyen ve ihracatını çok hızla artıran Çin, Hindistan gibi ülkeler açısından öncelikli kaygının ihracat yapacakları pazarlara engelsiz giriş olmaktan çıkmaya başlaması... Gerçekten de bu ülkeler açısından, üretim ve ihracatın mevcut büyüme ivmesinin (hatta düzeyinin) sürdürülebilmesi için ithal etmeleri gereken enerji ve ham madde arzının kesintiye uğramaması giderek daha öncelikli bir kaygı (ya da daha baskın bir kısıt) haline geliyor. Bu gelişmeler, bir yandan enerji ve ham madde fiyatlarında benzeri görülmemiş artışlar yaşanmasına neden olurken (ya da katkıda bulunurken), bir yandan da yeni ortaya çıkan bu öncelikler

¹ Toplantının “Dış Politika ve Dış Ekonomik İlişkiler Etkileşimi” başlıklı ikinci oturumunda Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Kemal Kirişçi'nin yaptığı konuşmanın yorumculuğunu Dünya Ticaret Örgütü'nden Dr. Zdenek Drabek üstlendi ve tartışmayı Bahçeşehir Üniversitesi'nden Prof. Dr. Taner Berksoy yönetti. Türk dış ticaretinin güçlü yönlerinin bu satırların yazarı ve zayıf yönlerinin Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Refik Erzan tarafından ele alındığı; Türk dış ticaretinin önündeki fırsatlar ve karşılaştığı tehditlerin de, her ikisi de UEDTP Danışma Kurulu üyesi olan iki öğretim üyesince (İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Lerzan Özkale ve Bahçeşehir Üniversitesi'nden Prof. Dr. Seyfettin Gürsel) değerlendirildiği üçüncü oturuma Strathclyde Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ian Wooton ve Dünya Bankası eski uluslararası ticaret uzmanlarından Dr. Michael Finger yorumcu olarak katkıda bulundular. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nden Prof. Dr. Fatih Özatay'ın yönettiği bu oturum, ertesi gün yürütülen ve koordinatörlüğünün bu satırların yazarınca üstlenildiği grup tartışmalarını da çok verimli kılan bir zemin hazırladı. DTM'yi temsilen katılan Müsteşar Yardımcısı Abdullah Köten ve bir grup uzmanın yanı sıra, İGEME'den Genel Sekreter Yardımcısı Beratiye Öncü'nün, DEİK'ten Genel Sekreter Ufuk Yılmaz'la birlikte bir uzman grubu ve çeşitli sektör temsilcilerinin, ilgili diğer kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarından çok sayıda katılımcının ve geniş bir TEPAV ekibinin aktif biçimde yürüttüğü grup tartışmalarından önemli dersler ve yararlı öneriler çıktı ve bunlar Seyfettin Gürsel'in 16 Şubat 2008 tarihinde ve Alaattin Aktaş'ın 14 Nisan 2008 tarihinde çıkan köşe yazılarında geniş biçimde özetlendi. Ayrıca TRT Türkiye'nin Sesi Radyosu'ndan (TSR) Neslihan Değirmencioğlu, yapıcılığını üstlendiği “Küresel Bakış” programında 15 Şubat 2008 tarihinde yayınladığı toplantı röportajlarıyla Antalya'da tartışılan konuların, dünyanın her yerindeki TSR dinleyicilerine iletilmesini sağladı. Anılan yazı ve röportajlara, www.uedtp.org.tr adresinde “Medyada” başlığı altında erişmek mümkündür.

sıralamasında DTÖ'nün rolünün ne olması gerektiği gibi soruları ortaya çıkarıyor. Enerji ve ham madde fiyatlarındaki artışlar, bunları üreten ülkeleri zenginleştirerek daha önemli ihracat piyasaları haline getirirken; başka ülke piyasalarına giriş kısıtlarının nispeten daha az önemli ya da kaygı verici hale gelmesi, bu kısıtlarla mücadele amacı çerçevesinde örgütlenmiş olan DTÖ (ve öncesinde GATT) düzeninin dünya ticaretinde bugüne dek oynadığı geleneksel rolü bundan böyle de oynayıp oynayamayacağı ve bu bağlamda, ticaret düzeninin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç olup olmadığı gibi soruları gündeme taşıyor. Dünyada ülkeler-arası gelir dağılımının yeniden şekillenmeye başladığı bir ortamda, küreselleşmenin geleceğinin ne olacağı sorusu doğal olarak Türkiye gibi enerji üreticisi olmayan ve ham madde üreticisi olarak sınıflanamayacak ülkelerin bu çerçevede nasıl konumlanacağı gibi soruları akla getiriyor. Profesör Deardorff'un yazısı, üzerinde biraz daha düşünülerek okunduğunda, Türkiye'nin de, örneğin Çin'in ham madde üreticisi Afrika ülkelerinde yaptığı gibi, hibe ya da çok düşük faizli krediler sağlayarak yollar, limanlar vs. yapılmasını sağlama gibi açılımlara gitmesi gerekli mi, gerekliyse hangi ülkeler hedeflenmeli gibi soruları da sormamız gerektiğini hatırlatıyor. Benzer biçimde, ufukta gözükmeye başlayan gelişmeler ışığında, Türkiye'nin ihraç ettiği mal bileşiminin gözden geçirilmesi gerekip gerekmediği; ihraç piyasalarının çeşitlendirilmesi konusunda son yıllarda kat edilen önemli mesafenin bundan böyle ne yön(ler)de ilerlemesi gerektiği gibi stratejik soruları da akla getiriyor.

Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Sait Akman'ın izleyen makalesi de Deardorff'un yazısını tamamlayan; ilk yazıda sunulan görüşleri desteklemek üzere sunulan kanıt kümesini genişleten bir çalışma. Antalya toplantısının raportörlüğünü de üstlenen Akman, bu yönüyle Deardorff'un çok önemli sezgiler ortaya koyan ama ister istemez bir saatlik süreyle kısıtlı kalan konuşmasına dayalı yazısı için ihtiyaç duyduğumuz "Deardorff'u okuma kılavuzu"nu hazırlamak için ideal isim oldu. Sait Akman'ın kendi deneyim ve araştırmalarıyla zenginleştirdiği bu çalışmanın ilk yazıyla birlikte okunmasını tavsiye ediyorum.

Sunuş yazımın başında söz ettiğim dosyaya gelince... Son zamanlarda çokça gündeme gelen bir konu, Türkiye'nin ithalatında da, ihracatındaki etkileyici yükselişe paralel bir sıçrama olduğu önermesi ve bunun ardında

yattığı ileri sürülen (başını düşük kurun çektiği) nedenler etrafında yapılan tartışmalardı. Çeşitli kanallarla kamuoyuna da yansıyan bu tartışma, düşük kurun ithalat artışına katkıda bulunup bulunmadığından ziyade, bununla ilgili olarak ne yapılabileceği sorusu üzerindeki farklı görüşler etrafında yürüdü. Bu soru etrafındaki tartışmanın da çok ağırlıklı olarak, “faiz-kur” ilişkisinden yola çıkılarak, makroekonomik politika önceliklerinin ne olması gerektiği (fiyat istikrarı mı, istihdam ve uluslararası rekabet gücü mü) konusundaki görüş ayrılıkları ekseninde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bu tartışma ortamında nispeten daha az duyulan ve konunun mikroekonomik boyutuna vurgu yapan görüşler de büyük ölçüde, firmalar arasında verimlik/etkinlik konularına daha fazla önem verme eğiliminin özellikle 2001 krizinden sonra arttığı gözlemi etrafında yoğunlaştı. Buna göre, firmaların verimlilik konusuna yaptığı vurgu krizden sonra özellikle arttı ve kurun seyri dolayısıyla nispeten ucuzlayan (enerji dışı) girdi ve ara-malı ithalatı, giderek artan biçimde yerli girdi ve ara-malları ikame etmeye başladı. Bunun girdi ve ara-malı üreten yerli sektörlerin küçülmesine (ve dolayısıyla istihdam kaybetmesine) yol açmasına karşın, üretim maliyetlerini düşürerek uluslararası rekabet gücüne katkıda bulunmuş olabileceği de ileri sürülen görüşler arasındaydı.

Öte yandan, kurun ekonomiyi etkileyebileceği bu mikroekonomik kanala işaret eden görüşler bile, geniş çapta, bütün ekonomiye topluca bakan makroekonomik perspektifli akıl yürütmelerden ibaret kaldı. Bir başka deyişle tartışma, bu görüşlerden hangisi(leri)nin haklılık payının daha yüksek olduğunu saptamaya yönelik sistematik ve formel analiz yöntemleriyle elde edilen ampirik bulgular ışığında yürütülmedi. Bu tür analizlerin eksikliği ve mevcut olanların da sadece akademik çevreler arasında bilinmesi dolayısıyla kamuoyuna yansıyan tartışmaları ve karar alma süreçlerini yönlendirme gücünden mahrum olması bir yana, konunun sektörel ve yapısal boyutları akademik araştırma bağlamında bile ele alınmadı. Oysa sektörel/yapısal olarak gözlenen diğer farklar bir kenara bırakılsa dahi, farklı sektörlerde kullanılan girdilerin toplam üretime oranının farklı olması bile, kurun seyri dolayısıyla nispeten cazip hale gelen ithal girdi kullanımının bütün sektörleri aynı biçimde etkilemeyeceği (bütün sektörlerin aynı ölçüde maliyet tasarrufu sağlayamayacağı) anlamına geliyor. Katma değer yaratma kapasiteleri arasındaki bu farklılıkların, ithal girdiye yönelen sektörlerin rekabet gücü ya da bunların kullandığı girdileri

üreten yerli sanayi sektörlerinin istihdam potansiyeli açısından önemli (ve farklı) imaları olduğu kuşkusuz. Bunların saptanması, varsa sorun görülen sektörlerde, bu sorunları giderici vergi ya da teşvik önlemlerini, (Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde) almak ya da alternatiflerine karar verebilmek için de elzem. Gerçekten de “etki değerlendirmesi” kavramının gerek üniversitelerde, gerekse kamuda çalışan biz profesyonel iktisatçıların günlük konuşmalarında giderek daha sık kullanılır hale gelmesi, sürekli büyüyen ve karmaşıklaşan bir ekonomide artarak hissedilen bir ihtiyacı yansıtıyor.

Bu çerçevede, özetlemeye çalıştığım soruları sektörel girdi-çıkıtı bağlantılarını göz önüne alarak değerlendiren üç makalenin yer aldığı bu “dosya”ımızı, bu tartışma zeminini zenginleştirme yönünde atılan önemli bir ilk adım olarak görüyorum. İTÜ'den Prof. Dr. Öner Günçavdı ve Doç. Dr. Suat Küçükçifçi ile University of Southern California'dan Murat Üngör'ün birlikte yazdıkları “Cari Açıklar ve Türkiye Ekonomisinin Artan Döviz İhtiyacı”; Bilkent Üniversitesi'nden Doç. Dr. Nazmi Demir ile TÜİK'ten Mehmet Kula'nın ortak çalışması olan “Türkiye Ekonomisinin Sektörler Arası Bağlantılarında İhracat-İthalat İlişkileri” ve Türkiye Kalkınma Bankası'ndan B. Ali Eşiyok'un “Türkiye Ekonomisinde Üretim ve İhracatın İthalata Bağımlılığı, Dış Ticaretin Yapısı: Girdi-Çıkıtı Modeline Dayalı Bir Analiz” başlıklı makaleleri aynı analitik çerçeveyi kullanan ve kimi yönlerden birbirini tamamlayan çalışmalar. Benzer analizlerden çıkan sonuç ve önerilerin daha geniş katılımı tartışılmasının çok yararlı olacağı da açık. Her üç çalışmanın birlikte okunmasını tavsiye ediyorum.

Bu çifte sayının son makalesi de, Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Ayşe Öngel ve Y. Doç. Dr. Mehtap Tunç-Alkış tarafından yazılan ve “Döviz Kuru Belirsizliğinin Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi” başlığını taşıyan yine özel bir çalışma. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca geçen yıla dek düzenlenen geleneksel tez yarışmasında² ikincilik ödülünü alan

² Müsteşarlık çok olumlu bir kararla, yüksek lisans veya doktora tezlerini henüz tamamlamış genç araştırmacıların yanı sıra bu aşamayı geride bırakmış araştırmacıların ekonomi politikası üretmeye katkı yapabilecek çalışmalarını da teşvik edebilmek üzere, anılan yarışmayı bilimsel makale yarışması formatında sürdürmeye karar verdi. İlk kez 2008 yılının Dış Ticaret Haftası sırasında dağıtılacak makale yarışması ödülleri için sadece Türkiye'den değil, Türkiye dışında çalışan araştırmacılardan da yoğun ilgi geldi. Yarışma sonuçları ve katılım koşulları bundan böyle UEDTP dergisinin internet sitesinden de

yüksek lisans tezine dayalı olan makale, döviz kurunun en az düzeyi kadar önemli olduğu halde, Türkiye’de benzer yoğunlukta tartışılmayan bir niteliği olan oynaklığına ve bu oynaklığın yarattığı belirsizlik ortamının özel sektör yatırımlarına etkisi üzerine ilginç ve önemli bir makale. Konu ile ilgilenenlerin bu çalışmayı da öğretici bulacağını tahmin ediyorum.

duyurulacak ve ödül alan çalışmalar, ikinci bir hakem sürecinden de geçirilerek *UEDTP* dergisinde yayınlanacak.